

виявляється в географічному баченні світу; географічному мисленні; умінні застосовувати географічні методи і мову (поняття, терміни, карту).

Предметні географічні компетенції – це окремі стосовно ключових і міжпредметних компетенції, що можуть бути конкретно описані і мають формуватися на уроках географії. До предметних географічних компетенцій належать: специфічні для географії знання, вміння й навички та досвід їхнього застосування; досвід творчої діяльності; вміння мислити просторово й комплексно; емоційно-ціннісні установки щодо довкілля та діяльності в ньому (погляди, переконання, ціннісні орієнтації). Системна робота вчителя, спрямована на формування міжпредметних і предметних компетенцій, сприяє всебічному розвитку особистості учня, його вихованню та соціалізації.

Література

1. Даниленко Л. Експертиза інноваційно-освітніх проєктів та технологія її здійснення / Л. Даниленко. – К. : Директор школи. – 2002. – № 35. – С. 34–38.
2. Зайченко І. В. Педагогіка : [навч. посіб. для студентів вищих пед. навч. закл.] / І. В. Зайченко. – Чернівці, 2003. – 528 с.
3. Подмазин С. И. Теория и практика семестрово-блочного-зачетного режима обучения 12-бального оценивания знаний учащихся : [науч.-метод. пособ.] / С. И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 88 с.
4. Топузов О. М. Проблемне навчання географії в школі: теорія і практика : [монографія] / Олег Михайлович Топузов. – К. : Фенікс, 2007. – 304 с.

УДК 378.016:784+174

Тетяна Фурдак

ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ УСТАНОВКИ

Фурдак Т. Д. Емоційна культура вчителя в контексті вокально-хорової установки.

У статті здійснено аналіз психологічної, педагогічної, музикознавчої літератури, запропоновано класифікацію найважливіших типів емоцій, розглянуто важливість розвитку емоційної культури диригента, вчителя музики загальноосвітньої школи у контексті реалізації вокально-хорової установки.

Ключові слова: емоційна культура, хоровий колектив, учитель-диригент, функції емоцій, вокально-хорова установка.

Фурдак Т. Д. Эмоциональная культура учителя в контексте вокально-хоровой установки.

В статье сделан анализ психологической, педагогической, музыковедческой литературы, предложена классификация важнейших типов эмоций, рассмотрена важность развития эмоциональной культуры дирижера, учителя музыки общеобразовательной школы в контексте реализации вокально-хоровой установки.

Ключевые слова: эмоциональная культура, хоровой коллектив, учитель-дирижер, функции эмоций, вокально-хоровая установка.

Furdak T. D. Emotional culture of the teacher in the context of vocal-choral installation.

The article analyzes the psychological, pedagogical, musicological literature, classification of most important types of emotions, discussed the importance of the development of emotional culture of the conductor, music teacher, secondary school, in the context of the implementation of vocal-choral installation.

Key words: emotional culture, choir, teacher, conductor of the function of emotion, vocal-choral setting.

Суспільство висуває високі вимоги до особистісних і професійних якостей учителя. Значимість цих якостей у різні періоди неоднакова: ті риси, які висувалися на перший план раніше, нині втратили свою значущість і стали другорядними. Вивченням пріоритетних професійно значущих якостей особистості вчителя опікувалися багато психологів, педагогів і їх рішення були неоднозначним. Це питання потребує в розроблення, воно зорієнтовано на сучасну школу, сучасного вчителя, зокрема вчителя музики в загальноосвітній школі.

Музично-педагогічна діяльність поєднує в собі педагогічну, хормейстерську, музикознавчу, музично-виконавську, дослідницьку роботу, засновану на вмінні самостійно узагальнювати й систематизувати отримані знання. Творча діяльність вчителя музики передбачає й педагогічну імпровізацію, яка зумовлюється його здатністю швидко і правильно оцінювати ситуацію, поведінку учнів, оперативного знаходити рішення. Велике значення в цьому має рівень загальної культури вчителя, його психолого-педагогічна грамотність, наукова ерудиція.

Мета статті полягає в розгляді важливості розвитку професійних якостей особистості вчителя, зокрема емоційної культури диригента, вчителя музики загальноосвітньої школи в контексті реалізації вокально-хорової установки.

Проблема формування культури вчителя завжди цікавила вітчизняних і зарубіжних педагогів (Я. Коменський, А. Дістервег, К. Ушинський, О. Духнович, М. Пирогов, Х. Алчевська, П. Блонський та ін.). Зокрема, теоретико-методологічний аспект проблеми досліджували такі видатні науковці, як М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Соловійов, Є. Фромм; питання моральної культури знайшли відбиття у працях Т. Біленко, О. Богданової, С. Іконнікової, М. Толстих; сутність естетичної культури визначалась у роботах М. Кияшенка, М. Лейзерова та ін.

Великий внесок в обґрунтування психологічного аспекту культури почуттів зробили Б. Ананьєв, А. Божович, Л. Виготський, В. Віллонас, О. Дусавицький, Л. Рубінштейн, Б. Теплов, П. Якобсон та ін.

Я. Коменський писав, що «... учителем може бути тільки людина високої культури, освіченості, моральності» [3, с. 482]. Такої ж думки дотримувався А. Дістервег, який сформулював принцип культуровідповідності: «Той ступінь культури, на якому ми знаходимося в певний час, пред'являє нам вимоги, щоб ми діяли відповідно до неї, якщо тільки хочемо домогтися позитивних результатів. Іншими словами, ми повинні діяти культуровідповідно» [2, с. 74]. Педагог уважав, що успіх залежить передусім від культури вчителя, його любові до дітей, ентузіазму в роботі та знанні методики.

Досліджуваний феномен О. Рудницька визначає як «сукупність сформованих якостей особистості вчителя, які знаходять свою проекцію у його вміннях та виявляються в різних аспектах професійних відносин і діяльності». Дослідниця вважає неперспективним розподіл культури вчителя на загальну і професійну, оскільки «кінцевим результатом його праці є духовний розвиток учнів» [4, с. 10].

Увагу науковців все більше привертає проблема емоційної культури особистості, що знайшло своє висвітлення у роботах В. Додонова, Л. Збітнєвої, Л. Соколової, М. Телешевської та інших, де здійснюється спроба теоретично обґрунтувати зміст важливих характеристик емоційної культури, визначити можливості навчального процесу у формуванні такого складного особистісного утворення, як емоційна культура, що виступає важливою характеристикою професіоналізму вчителя.

Нині проведено низку досліджень, присвячених найрізноманітнішим проблемам хорового мистецтва: численні методичні посібники, нотні збірники, хрестоматії, монографії та збірники статей.

Особливе місце посідають універсальні за своєю проблематикою праці Р. Дмитревського, К. Птиці, А. Єгорова, К. Пігрова, В. Соколова, В. Краснощочева та П. Левандо. Автори цих монографій указують на особливу роль емоційної виразності хору, підкреслюють емоційний і виховний вплив хорового мистецтва, зазначають першорядне, чільне місце волевого й емоційного в роботі диригента, емоційного клімату в колективі на репетиції та концерті.

Аналіз наукових досліджень дозволяє зазначити, що в науці немає єдиної усталеної думки щодо емоцій. Тому коло психічних явищ, що відносяться до тієї або іншої теорії класу емоційних, становить не що інше, як об'єкт цієї теорії, від якого значною мірою залежить багато її особливостей.

Значення емоцій у хоровому мистецтві посідає вагомe місце. Без перебільшення можна сказати, що всі естетичні, комунікативні та соціально-психологічні аспекти вокально-хорової та музично-виконавської роботи диригента й співаків реалізуються у їх діяльності через емоції. Виконання та сприйняття художнього образу музичного мистецтва стають можливими завдяки специфічним функціям емоцій. Саме емоціям, їх функціям і якостям, зобов'язане музичне мистецтво своїм існуванням, так як завдяки емоціям ми сприймаємо не набір і послідовність розрізнених звуків, а музику. Емоційне переживання забезпечує можливість цілісного відображення, виступає синтезуючою основою образу в усіх видах людської діяльності.

Отже, емоції відіграють у хоровому виконавстві значну роль. Справа в тому, що вони як глобальний біохімічний, енергетичний і психофізіологічний комплекс життєдіяльності можуть усвідомлюватися співаком або диригентом значно меншою мірою.

Емоції – явище не тільки психологічне. Р. Декарт уважав, що головна дія всіх людських пристрастей полягає в тому, що вони спонукають і налаштовують душу людини бажати того, до чого ці пристрасті готують її тіло.

Дослідники визнають, що емоції виконують функцію оцінки значущості того, що відбувається, спонукають особистість до будь-якої діяльності. Відомо, що обурення, гордість, образа здатні «нав'язати» людині певні вчинки, причому навіть тоді, коли вони для неї небажані. Деякі дослідники виокремлюють дезорганізаційну функцію емоцій. Сама по собі емоція дезорганізуючої функції не несе, все залежить від умов, у яких вона виявляється.

В. Холопова запропонувала класифікацію найважливіших типів емоцій, що виникають у процесі спілкування з музикою: емоції як почуття життя; емоції як чинник саморегуляції особистості; емоції захоплення майстерністю мистецтва; суб'єктивні емоції музиканта-практика-композитора, виконавця; зображувані в музиці емоції (емоції втілюваного в музиці образу); специфічні природні емоції музики (емоції природного музичного матеріалу) [6].

Відповідно до класифікації В. Холопової, виходячи з теорії установки (Д. Узнадзе), огляду музичної літератури, можна розділити вияви організуючої функції емоцій у хоровому виконавстві на три групи: художньо-виконавські, ситуативні та дидактичні. В основу такої класифікації покладено емоції, пов'язані з етапами створення, фіксації та реалізації вокально-хорової установки співаків хору, емоції, які суб'єктивно переживаються диригентом і співаками, безпосередньо впливаючи на звучання. По-перше, це художні емоції виконавців, пов'язані з інтерпретацією хорової партитури. По-друге, ситуативні емоції виконавської діяльності співаків і диригента. По-третє, дидактичні емоції, від яких залежить і репетиційний процес, і звучання хору на сцені.

Художньо-виконавські емоції – це передусім емоції, внесені до реалізації вокально-хорової установки, фіксованої на виконання конкретної партитури: 1) емоції, що готують її реалізацію (сценічне хвилювання, зібраність); 2) емоції процесу неперервної реалізації фіксованої установки під час виконання (натхнення, контакт із

залом глядачами); 3) емоції оцінки реалізації установки (після концертне збудження, радість, бажання творчості, роздратування, виснаженість тощо, залежно від повноти реалізації вокально-хорової установки).

Ситуативні емоції – це емоції зовнішніх обставин у співвідношенні зі звичними для співаків емоціями робочої обстановки. Ситуативні емоції, котрі опановують співаками, мають значний вплив на організаційну, репетиційну та концертну діяльність хорового колективу, оскільки фіксуються у структурі вокально-хорової установки.

Дидактичні емоції – найчисленніша група організуючих і зафіксованих в установці емоцій. Це емоції формування та реалізації цільового та смислового рівнів вокально-хорової установки, а також емоції створення фіксованої установки на виконання певного твору (емоційна партитура інтерпретації, поєднана з вокально-ансамблевими, музичними та синтетичними технічними засобами). Без цих емоцій установка не утворюється і не реалізується.

Завдяки навчання вираження емоцій стає організованим і водночас відносно однорідним у всіх представників певної культури. Крім того, навчання створює можливість навмисного вираження емоцій, а також контролю над цим процесом. У результаті звучання голосу й виразні рухи набувають характеру специфічної мови, за допомогою якої люди виявляють один перед одним свої позиції, ставлення, повідомляють те, що вони переживають. Мовою емоцій досконало повинні володіти всі представники виконавського мистецтва. Оволодіваючи нею, вони набувають здатність передавати емоції пластично або голосом.

Основою змісту музичних образів є перш за все почуття, емоції, переживання людей. Емоції, що виражаються музикою, не є якимись «чистими», абстрактними емоціями, незалежними від дійсності. Вони народжені навколишнім середовищем, життєвими обставинами і подіями.

Для створення художнього образу в музиці застосовуються специфічні звукові засоби виразності. Музичний звук не є лише фізичним звуком. Він – звук особливого властивості, спеціальним чином «оброблений». Це виражається не тільки в тому, що музичні звуки мають звуковисотну й тембральну характеристику, але передусім у тому, що вони включені в музичну практику системи ладових співвідношень. Завдяки цьому виражальні можливості звукових сполучень багаторазово посилюються і безмежно збагачуються. У вокальному та хоровому мистецтві застосовуються всі засоби музики, але що особливо важливо – сам звук вокальних і хорових виконавців залежить від емоцій, фізіологічно пережитих співаками.

У вокальному чи хоровому виконанні кожен звук має ту чи іншу звуковисотну силу й тембр, узятий певною атакою тощо. Зміни цих та інших параметрів голосу є ніби «буквами», з яких складаються «слова» і «пропозиції» невербальної загальнолюдської емоційної мови. Тому будь-який звук голосу, в тому числі у вокальному чи хоровому мистецтві, завжди має те чи те емоційне значення.

Якщо всі або більшість параметрів голосу доповнюють один одного з максимальною інтенсивністю, всі впізнають сильну емоцію. Якщо параметри голосу доповнюють один одного з найменшою інтенсивністю, люди з чутливим слухом розрізнять слабко виражене емоційне забарвлення голосу. Якщо параметри емоційної мови протилежно спрямовані з високою інтенсивністю, слух розрізняє сильні суперечливі емоції. Але в будь-якому випадку кожен з параметрів голосу завжди виражається тією чи тією мірою інтенсивності. Звучання голосу завжди містить емоційну інформацію і буде мати радісний або сумний тембр.

Узагальнюючи вищевикладене, можемо констатувати, що проблема вивчення емоційної виразності хору полягає в несвідомій природі емоційної сфери психіки

людини. З'ясування цього факту дозволяє зробити такі узагальнення: з одного боку, неможливість вербалізації емоційного переживання пояснює слабку вивченість питання методами описового хороведення; з іншого – загальновізнана для хорового мистецтва значимість емоцій сприяє більш глибокому вивченню об'єктивних механізмів, що забезпечують виразне звучання хору, забезпечуючи розвиток апарату мислення самого хороведення. Звучання хорового твору створюється й забезпечується механізмами установчої діяльності. Розучуючи твір, працюючи над строем, ансамблем, звуковидобуванням, артикуляцією тощо, диригент хору формує у своїх співаків комплекс вокально-хорової установки, який на виступі й буде керувати звучанням хору.

Вивчення закономірностей створення, фіксації та реалізації установчої діяльності багато в чому розширює можливості аналізу процесів хорової творчості.

Література

1. **Доронок В.** Методика викладання диригування. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 32–42. 2. **Дистервег А.** Руководство к образованию немецких учителей / Адольф Дистервег: Избр. пед. соч. – М.: Учпедгиз, 1956. – 374 с. 3. **Коменский Я. А.** Сочинения: пер. с чешск. и лат. / Ян Амос Коменский. – М.: Наука, 1997. – 476 с. 4. **Рудницька О. П.** Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук: 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / О. П. Рудницька. – К., 1994. – 42 с. 5. **Узнадзе Д. Н.** Психология установки / Дмитрий Николаевич Узнадзе. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с. 6. **Холопова В. Н.** Музыка как вид искусства: [учебное пособие] / Валентина Николаевна Холопова. – СПб.: Лань, 2000. – 320 с.

УДК 37.001+37.035

Василь Химинець

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В РЕГІОНІ

Химинець В. В. Науково-методичні аспекти створення інноваційного середовища в регіоні.

У статті розглядається вплив інформаційного суспільства на формування інформаційної культури вчителя. Проаналізовані структура та рівень сформованості інформаційної культури педагога, обумовлена необхідність використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках, що забезпечують ефективність навчального процесу.

Ключові слова: суспільство, освіта, науково-методична робота, інноваційне середовище, інформація, інформатизація, інформаційна культура педагога, інформаційно-комунікаційні технології.

Химинец В. В. Научно-методические аспекты создания инновационной среды в регионе.

В статье рассматривается влияние информационного общества на формирование информационной культуры учителя. Проанализированы структура и уровень сформированности информационной культуры педагога, обусловлена необходимость использования информационно-коммуникационных технологий на уроках, обеспечивающих эффективность учебного процесса.

Ключевые слова: общество, образование, научно-методическая работа, инновационная среда, информация, информатизация, информационная культура педагога, информационно-коммуникационные технологии.